

FRÉDÉRIC OCQUETEAU

Director del Departament de Recerca de l'Institut d'Estudis Superiors de Seguretat Interior (IHESI), París

1. INTRODUCCIÓ

Els historiadors del segle XXI no s'equivocaran gaire quan afirmen que la indústria i el comerç dels equips de protecció i de seguretat es van estendre realment per Europa, incloent-hi França, entre els anys 1980 i 1995. En efecte, en quinze anys, la combinació de tres factors macroestructurals explica la consolidació de la «seguretat privada de caràcter comercial» en el panorama nacional.

La seguretat/protecció, com a bé de consum (Savas, 1982) ofert per empresaris especialitzats a categories de *compradors* cada vegada més variades, es va posar en funcionament ràpidament d'acord amb les lleis normals del mercat, temperades per les restriccions del dret contractual i de la responsabilitat civil. Hem assistit a privatitzacions d'empreses en certs segments abans monopolitzats per l'Estat (el servei de correus, per exemple), però, sobretot, hem presenciats l'aparició progressiva de concentracions d'empreses de serveis i una notable diversificació de prestacions com a resposta a dues necessitats. Es tracta, en primer lloc, de preparar-se per a l'obertura del mercat de la CEE —posteriorment UE, en 1993— i d'afrontar la globalització de l'economia; però, igualment, d'adaptar-se a les tecnologies que han fet augmentar tant el tecnicisme com la professionalitat dels actors de la «cadena de seguretat». ¹ Les tècniques de vigilància a distància estan en procés de destronar, avui en dia, el vigilant físic tradicional, i el nombre d'organitzacions clients, que al principi no era gaire elevat, està augmentant ràpidament a conseqüència d'una delegació de les funcions de protecció en mans de professionals externs especialitzats.

1. La «cadena de seguretat», en el llenguatge dels professionals, és constituïda pel conjunt dels actors en interdependència que conceben, fabriquen, venen i instal·len els materials de protecció (perimètrica, volumètrica), tant si aquests són mecànics com electrònics; però també pels serveis humans de protecció dels valors monetaris (trasllat de fons), de personalitats (guardaespatlles), de vigilància passiva o activa de béns (seguretat i vigilància a distància; teleseguretat).

Aquest fenomen de delegació exterior no és, però, lineal i inexorable. Gràcies al treball de teòrics de l'economia neoinstitucional, podem imaginar més bé per què la necessitat de disminuir els «costos de transacció» (Williamson, 1994) en l'àmbit de la protecció no engendra necessàriament la delegació exterior sistemàtica i completa.

En efecte, en el procés que consisteix a fer que es faci en comptes de fer-ho un mateix, s'han de complir tres condicions:

- a) que els marges d'incertesa sobre la fiabilitat del soci siguin escassos;
- b) que les possibilitats de transacció siguin freqüents i rutinàries;
- c) que els «costos d'ús alternatius» o de recanvi (en inversions, equipaments i capital humà) siguin baixos.

O, en l'àmbit de la protecció privada, el fet que els costos d'ús alternatius no siguin sempre baixos és, sovint, la raó per la qual ens involucrem en «estructures de govern híbrides». Més concretament, en sistemes mixtos de gestió dins la mobilització de tècniques i agents de protecció privats (interns i mitjançant contracte). Per exemple, la televigilància ha esdevingut un instrument emprat tant per empreses públiques i privades en llurs territoris privats com per les autoritats municipals en els llocs públics; l'estatut i la formació dels agents que intervenen en els incidents no és diferent. Ens podem preguntar si és responsabilitat de l'Estat posar fi a les funcions de televigilància o si el plec de condicions signat per l'empresa client pot ser suficient per a resoldre tots els problemes.

Si les tècniques de vigilància a distància cobreixen ara el territori nacional amb una xarxa cada vegada més atapeïda, oferint recursos indefinits orientats a particulars i a l'àmbit col·lectiu, el caràcter delicat i sovint problemàtic del seu ús en intervencions provocades per alarmes de robatori continua essent problemàtic: una bona coordinació entre els televigilants privats i els serveis d'intervenció públics és la condició *sine qua non* per a aconseguir l'eficàcia contra la delinqüència. Però si les alarmes salten per culpa d'una causa que no sigui un robatori i es mobilitza la policia, el sistema corre el risc de ser contraproduent. De la mateixa manera, cada vegada que els poders públics es veuen obligats a intervenir en els informes comercials contractuals entre els actors privats i els seus clients, el «cost de transacció» es pot elevar i frenar així el procés de delegació exterior, la qual cosa provocarà el retorn a una estructura de govern integrada (l'elecció d'un servei de seguretat interna).

Les teories acadèmiques dominants a l'hora de donar compte de l'emergència i el domini de la seguretat privada de caràcter comercial són de dos tipus:

- a) d'una banda, la constant d'una descoordinació irreversible entre l'estructura extingida de l'oferta de seguretat d'un Estat de dret, presoner d'una lògica de restricció pressupostària, i la d'una demanda de protecció per part d'empreses i ciutadans rics que recorren al mercat per protegir-se contra un creixement exponencial dels atacs contra la propietat i l'augment de la sensació d'inseguretat;
- b) de l'altra, el predomini d'una filosofia d'acció importada de l'altre costat de l'Atlàntic anomenada de l'espai defensable i de la prevenció situacional. El seu objectiu teòric i pràctic consisteix a actuar en les zones considerades

objectius vulnerables a certs riscos estimats (com ara actes malintencionats: fraus, robatoris...), reforçant-los i dissuadint el delinqüent racional mitjançant el càlcul de la relació cost-benefici del seu pas a l'execució de l'acte. No es tracta d'actuar sobre els factors socials de la delinqüència en general. Per moltes raons, aquest «referent» de la prevenció de situacions i de la seva gestió pragmàtica es va imposar en la dècada dels anys noranta entre l'elit dels dirigents francesos, de primer en l'àmbit local i més endavant a escala central: tant en la dreta com en l'esquerra, la majoria dels dirigents polítics estan convençuts avui en dia que els dos models de prevenció (social enfront de «situacional») no són oposats, com es pensava abans, sinó que més aviat s'han de combinar i complementar.

Aquest canvi d'actitud en la lectura de la prevenció de la delinqüència va constituir un vehicle poderós per a l'objectiu de la legitimació d'empresaris, venedors i instal·ladors de serveis de protecció pels poders públics (Ocqueteau, 1993). La trivialització de la «seguretat privada de caràcter lucratiu» pels poders públics ha estat possible, tanmateix, gràcies a accions de llarga durada preparades pels proveïdors dels serveis involucrats, que han aconseguit presentar els seus interessos econòmics egoistes (fer negocis) com si estiguessin d'acord amb la recerca d'un interès general per part de l'Estat de dret. Els proveïdors de seguretat privada amb una posició dominant en aquest àmbit dels serveis van aconseguir, des de la dècada dels anys vuitanta, convèncer els poders públics francesos —hostils i molt crispats quant a la defensa del tema del monopoli de la seguretat pública— que llurs activitats eren perfectament compatibles amb les de les polítiques públiques, amb condició d'estar més controlades per l'Estat. Els professionals francesos sabien que, en efecte, eren massa febles per a aconseguir reformar per si mateixos les pràctiques no sempre deontològiques del medi en què es trobaven. Així va ser com les administracions franceses es van encarregar de procedir a l'extinció de les empreses de transport de fons, de seguretat-vigilància i de protecció. Com a conseqüència, el legislador, sota la pressió de la política pública, es va esforçar a normalitzar les relacions difícils entre els televigilants i la policia pel que fa a la teleseguretat, és a dir, a la intervenció desencadenada per alarmes de particulars o d'empreses. Finalment, mitjançant la Llei de programació de la seguretat, els poders públics francesos van reconèixer que el conjunt de les tècniques de protecció emprades pel sector privat de caràcter comercial participen en la «coproducció» de la seguretat col·lectiva.

En aquesta ponència, sistematitzarem el conjunt format per aquests punts, examinant què engloba exactament l'àmbit de la seguretat privada, amb l'objectiu de fer més complexes les lectures habituals de sentit comú que redueixen el contingut a «vigilants». Després d'això, presentarem un panorama estimat d'evolucions quantitatives dels components del sector amb els indicadors disponibles, malgrat que siguin heterogenis, per tal de mesurar l'amplitud, la diversitat i el creixement de les prestacions ofertes. A continuació, examinarem les diferents fonts de normatives professionals i públiques que els afecten, ordenant les etapes històriques de la normativa enfocada a l'àmbit de la «seguretat privada amb finalitats lucratives». Finalitzarem amb una perspectiva teòrica i pràctica més oberta.

2. QUÈ ÉS LA SEGURETAT PRIVADA?

Tres components fonamentals caracteritzen la definició:

a) Primer de tot, és un sector d'activitat que actua mitjançant mandat o mitjançant contracte de serveis. Subministra personal (vigilants...) i equips de protecció (perimètrica, volumètrica, etc.), procediments de gestió de riscos (*risk management*) en el si del que els professionals implicats anomenen la «cadena de seguretat». Aquesta implica el conjunt de la indústria i del comerç de la fabricació, distribució i instal·lació d'equips de protecció passiva, com també les prestacions humanes de protecció passiva i activa que s'hi relacionen.

b) És un sector de serveis guiat per una filosofia d'acció que inclou la investigació (detectius privats), la protecció i la dissuasió, amb un objectiu fonamental: prevenir els riscos de pèrdues de valors dels seus clients (immaterials, relacionats amb la defensa de la intimitat, del poder, de la informació, de la influència, del prestigi o de la riquesa), o de danys relacionats amb atacs contra la integritat física (la vida, el cos; per exemple, guardaespalles), amb la propietat material (béns mobles i immobles —activitat de vigilants, vigilància *in situ*, televigilància o videovigilància) i immaterial (valors, trasllat de fons, per exemple; informació, seguretat informàtica, per exemple). El conjunt d'aquestes activitats de protecció aspira, no a eradicar totalment els riscos, sinó a disminuir-los i a prevenir la freqüència de l'aparició de pèrdues. Aquestes s'originen a causa d'accidents, errors i negligències humanes i tècniques; en definitiva, per comportaments incívics, malintencionats o criminals. Es pot afirmar que la criminologia de la «prevenció situacional» (que estableixen les mateixes víctimes virtuals reforçant els objectius cobejats pels delinqüents) constitueix una ciència social de gestió que contribueix poderosament a legitimar els aspectes mercantils del sector de la seguretat privada.

c) El funcionament d'aquest sector de serveis és semiautònom. Caracteritzat sobretot per la seva orientació cap a l'obtenció de beneficis, obeeix, a grans trets, a les lleis de l'oferta i la demanda, amb una relació de naturalesa privada, el contracte de compra o de serveis que vincula un proveïdor i un client. El client pot ser una organització qualsevol: pública (ministeris, agències governamentals, gestors d'establiments públics...), privada (empresaris, comerciants...), fins i tot un individu (propietari d'una residència secundària...) o particulars (agrupats en un entorn col·lectiu, condominis...).

A falta d'informació addicional, defenso la tesi (Ocqueteau, 1995) d'un sector que no és enterament autònom; en tenir els seus camps d'acció una influència sobre la gestió de l'ordre en general, necessita, per a assegurar la seva viabilitat econòmica i legal, gaudir de l'aprovació dels poders públics. Necessita demostrar les seves actituds, no solament als seus clients, sinó també a les entitats asseguradores que asseguren els seus béns. Evidentment, tenen un interès determinant en l'eficàcia de l'assessorament i la posada en pràctica de dispositius de protecció o prevenció contra les diferents pèrdues dels seus assegurats.

El sector de la seguretat privada —si més no en les democràcies occidentals postindustrials dotades d'una tradició de policia pública centralitzada, teòricament protectora «de les persones i els béns dels ciutadans»— necessita sobretot estar oficialment reconegut per l'Estat de dret, sota pena de ser impedit en el seu funcionament.

3. INDICADORS DEL CREIXEMENT DEL SECTOR PRIVAT A FRANÇA I A EUROPA

El fet que les definicions de la seguretat privada no estiguin normalitzades en les ciències socials influeix notablement en la descripció de l'amplitud del fenomen estudiat. No és gens senzill disposar d'indicadors fiables, tenint en compte el caràcter recent i heterogeni d'aquesta indústria de serveis. Les fonts estadístiques tenen una procedència diferent entre si, ja que obeeixen a necessitats d'informació (i, per tant, de construcció) distintes. Amb tot, és possible avaluar el creixement dels diferents components del sector centrant-se en dos tipus de dades: dades administratives i dades especialitzades.

173

3.1 Els censos de població inclosa per la professió i per les autoritzacions administratives

A partir de la seva nomenclatura de les professions i categories socioprofessionals (PCS), l'INSEE² subdivideix, dins la categoria de «policies i militars», els «agents de seguretat privada»: aquests són «assalariats subalterns encarregats d'assegurar, per compte del seu empresari, la protecció d'uns béns determinats contra accidents i actes d'hostilitat, agents que contribueixen a la seguretat o a l'ordre públic o que assegurin la vigilància dels llocs públics, però sense pertànyer a l'exèrcit, la policia, l'administració penitenciària o l'Oficina Nacional Forestal». Els exemples facilitats són agents de vigilància, transportadors de fons, vigilants de fàbriques, guardaespalles, ensinistradors de gossos policia i vigilants nocturns.

En 1982, es registraven noranta-quatre mil persones i en el cens de 1990, cent cinc mil vuit-cents cinquanta-set.

Una altra font estadística pública està relacionada amb les normes dictades en 1983 i 1986 per a sanejar les activitats anomenades de «vigilància, seguretat, transport de fons i protecció de persones». Els serveis prefecturals són els encarregats, en efecte, de concedir una autorització administrativa si els directors d'empreses i els empleats sotmesos a aquests textos hi estan conformes. El darrer informe estadístic disponible data de 1993. En aquest informe es distingeix el nombre d'empleats, de directius i dels serveis interns a empreses, d'una banda, i de les empreses independents, de l'altra:

2. Institut Nacional d'Estadística i d'Estudis Econòmics.

- mil set-cents serveis interns, dirigits per mil nou-centes vuitanta persones al capdavant de més de quinze mil empleats;
- entre les dues mil cinc-centes vint empreses de seguretat implicades, hi ha més de dos mil nou cents directius i prop de setanta-quatre mil empleats.

Amb aquestes xifres es pot afirmar que existeix, en línies generals, un agent de seguretat privada per cada tres funcionaris de l'ordre públic, incloent-hi totes les categories, o dos agents de seguretat privada per cada tres agents públics — policies i gendarmes en sentit estricte— (65%).

3.2 Els indicadors de la vitalitat econòmica del mercat de la seguretat

Examinarem successivament dos tipus de fonts. La font pública de l'INSEE, la fiabilitat de la qual rau en el fet que les empreses sol·licitades estan obligades a facilitar anualment a aquest Institut la informació requerida, cosa que permet abastar l'activitat de totes les empreses a partir de la seva cotització a la UNEDIC (Unió Nacional per a l'Ocupació en la Indústria i el Comerç). Tot i així, l'estimació continua essent molt aproximada. La segona font és de tipus periodístic: és molt més rica i precisa i s'ajusta més als matisos dels distints segments d'especialització, però és menys fiable perquè les empreses no estan obligades a respondre les seves sol·licituds. Tanmateix, les més importants ho fan des que es van convèncer de l'interès col·lectiu d'aquesta empresa d'objectivació econòmica.

3.2.1 Les fonts de l'INSEE

Les darreres dades econòmiques sobre els *serveis prestats a empreses* es remunten a l'any 1994. L'INSEE, per mitjà de la seva enquesta nacional anual d'activitats de serveis i la seva nova nomenclatura (NES = nomenclatura econòmica de síntesi), mostra les modalitats avaluades de la delegació exterior de serveis de protecció i seguretat.

Les activitats de seguretat (anomenades d'investigació i seguretat) són incloses en una secció que les distingeix de les activitats de neteja i dels serveis varis a empreses. La secció «activitats i seguretat» forma part d'unes altres quatre categories més generals que distingeixen els serveis anomenats operacionals d'empreses (N3), que formen part, al seu torn, d'una subcategoria de serveis a empreses (N1, N2, N4).

Taula 1. Les empreses d'investigació i seguretat dividides segons les seves dimensions en l'any 1994 (font: INSEE-1995)

0 empl.	1-5 empl.	6-9 empl.	10-19 empl.	20-49 empl.	50 empl. i +	Total
1.027	603	375	323	304	274	2.906

Taula 2. *Repartiment percentual de les dimensions de les empreses d'investigació i seguretat en l'any 1994 (font: INSEE-1995)*

0 empl.	1-5 empl.	6-9 empl.	10-19 empl.	20-49 empl.	50-99 empl.	100 empl. i +
35,3%	20,8%	12,9%	11,1%	10,5%	3,9%	5,5%

Taula 3. *Repartiment percentual del valor afegit de les empreses d'investigació i seguretat (font: INSEE-1995)*

0 empl.	1-5 empl.	6-9 empl.	10-19 empl.	20-49 empl.	50-99 empl.	100 empl. i +
1,4%	2,7%	3,5%	5,6%	12,3%	8,9%	65,6%

L'anàlisi d'aquestes taules mostra l'enorme heterogeneïtat de les empreses implicades: més d'un terç (35,3 %) són empreses de seguretat artesanals. Se suposa, a més, un procés de concentració important de les empreses, ja que, entre les de dimensions més grans, el percentatge d'empreses amb més de cent empleats (5,5%) és més important que el d'empreses que tenen entre cinquanta i noranta-nou empleats (3,9%). Aquestes són, evidentment, les empreses que generen la major part de la riquesa i del valor afegit (65,5 % enfront de 8,9 %) (vegeu la taula 4, a la pàgina següent).

Uns altres indicadors morfològics i de salut d'aquestes empreses de serveis mostren que la taxa de feminització dels agents disminueix considerablement al llarg del temps (a la meitat entre 1988 i 1995). La mortalitat en aquest tipus d'empreses és particularment baixa, fins i tot tenint en compte que les morts augmenten de 1990 a 1994 fins al punt d'haver-se multiplicat per quatre en valor absolut. En termes d'efectius, les variacions són considerables, fins al punt que podem suposar desaparicions vinculades a fusions o absorcions d'empreses en procés d'expansió en dimensions.

3.3 Els indicadors europeus: l'enquesta alemanya d'Ottens-Olschok-Landrock

Per a facilitar elements de comparació, els indicadors han de ser aproximats i les definicions han de ser tan mínimes com sigui possible.

Aquesta és la raó per la qual totes les temptatives de comparació que hem inclòs des del començament dels anys noranta segueixen les orientacions acadèmiques del pensament criminalista anglosaxó (Cunningham, Strauch, van Metter, 1990; South, 1987), que tenen com a objectiu igualar les funcions públiques i les privades per mitjà de tres instruments que explico a continuació:

a) Les taxes de penetració de les policies públiques en comparació amb el nombre d'habitants de cada país (taula 5, 1999) i la posada en perspectiva de la proporció de forces privades en comparació amb les forces públiques (taula 6, 1999).

Taula 4. Evolució anual del perfil morfològic i de la salut econòmica de les empreses d'investigació i seguretat (font: INSEE-1995)						
	Nombre d'establiments empresaris (afiliats a la UNEDIC)	Efectius assalariats	Taxa de feminització	Producció de serveis comercials (en francs constants 81)	Morts per accident laboral (en nombre d'assalariats afectats)	Conjunt d'empreses - creades - recuperades - reactivades
1981	606	10.212	-	1.928	-	-
1982	681	11.505 +12,7	-	2.259 +17,2	-	-
1983	767	12.041 +4,7	-	2.375 +5,1	-	-
1984	924	15.459 +28,4	-	2.506 +5,5	-	-
1985	1.012	18.347 +18,7	-	2.917 +16,4	-	-
1986	1.112	19.232 +4,8	-	2.925 +0,3	-	-
1987	1.258	20.764 +8,0	22,7	3.435 +17,4	-	-
1988	1.417	23.574 +13,5	21,7	4.018 +17,0	-	-
1989	1.649	32.685 +38,6	16,5	4.487 +11,7	41 164	-
1990	1.849	47.928 +46,6	13,8	5.027 +12,0	51 958	-
1991	1.858	54.027 +12,7	12,6	5.470 +8,8	54 238	-
1992	1.956	64.968 +20,3	10,2	6.038 +10,4	63 390	-
1993	2.170	64.796 -0,3	10,5	6.099 +1,0	81 593	1.134: 912 - 29 193
1994	2.388	71.134 +9,8	10,8	6.221 +2,0	210 2.375	1.147: 898 +1,1 35 -1,5 214 +20,7 +10,9
1995	2.568	78.786 +10,8	10,7	6.408 +3,0	236 1.875	1.172: 923 +2,2 32 +2,8 217 -8,6 +1,4

Taula 5. Forces de policia i densitat d'agents de policia

	Forces de policia	Nombre d'agents per cada 100.000 habitants
Nord d'Europa		
Alemanya	262.967	321
Àustria	25.400	318
Bèlgica	35.885	356
Dinamarca	12.230	236
Finlàndia	11.816	233
França	227.008	394
Islàndia	620	237
Irlanda	10.829	304
Luxemburg	1.111	279
Noruega	7.500	169
Països Baixos	39.370	258
Regne Unit	185.156	318
Suècia	17.500	201
Suïssa	13.887	204
Sud d'Europa		
Espanya	179.400	458
Grècia	39.335	379
Itàlia	278.640	488
Portugal	46.072	442
Turquia	175.000	305
Europa central i oriental		
Hongria	30.817	298
Polònia	102.355	265
Eslovènia	5.870	316
República Txeca	49.000	471
Total, incloent-hi tots els països	1.757.767	351
Font: Von Arnim, dins Ottens, Olschok, Landrock, 1999, pàg. 81-82.		

Taula 6. Enquesta sobre les forces de policia i les forces de companyies de seguretat privada

	Forces de policia	Forces de companyies de seguretat privada
Alemanya	262.967	168.000
Àustria	25.440	5.500
Bèlgica	35.885	9.706
Dinamarca	12.230	10.000
Espanya	179.400	71.500
Finlàndia	11.816	6.000
França	227.008	94.000
Grècia	39.335	5.000
Hongria	30.817	54.981
Islàndia	620	200
Irlanda	10.828	5.150
Itàlia	278.640	25.000
Luxemburg	1.111	1.200
Noruega	7.500	4.800
Països Baixos	39.370	20.232
Polònia	102.355	200.000
Portugal	46.072	15.000
Regne Unit	185.156	200.000
Eslovènia	5.870	4.000
Suècia	17.500	16.000
Suïssa	13.887	8.000
República Txeca	49.000	50.000
Turquia	175.000	82.000
Total, incloent-hi tots els països	1.757.767	1.056.269

Font: Von Arnim, dins Ottens, Olschok, Landrock, 1999, pàg. 90.

b) Posada en perspectiva del nombre d'empreses implicades per país respecte al nombre d'empleats que fan servir i la jerarquia dels països els uns respecte als altres, juntament amb la taxa de penetració de les forces privades en comparació del nombre d'habitants (taula 7, 1999).

Taula 7. Nombre de companyies i d'empleats

	Nombre d'empreses	Efectius d'empleats de les empreses de seguretat privada	Empleats de les empreses de seguretat privada per cada 100.000 habitants
Nord d'Europa			
Alemanya	2.000	168.000	205
Àustria	50	5.500	69
Bèlgica	93	9.706	96
Dinamarca	350	10.000	193
Finlàndia	1.000	6.000	118
França	3.000	94.000	163
Islàndia		200	76
Irlanda	500	5.150	145
Luxemburg	12	1.200	302
Noruega	< 200	4.800	108
Països Baixos	638	20.232	132
Regne Unit	2.000-5.000	200.000	344
Suècia	280	16.000	184
Suïssa	250-300	8.000	118
Sud d'Europa			
Espanya	535	71.500	183
Grècia	400	5.000	48
Itàlia	800	25.000	44
Portugal	157	15.000	144
Turquia	4.000	82.000	143
Europa central i oriental			
Hongria	2.168	54.981	532
Lituània	383	4.500	120
Polònia	6.000	15.000	518
		-250.000	
Romania	400	20.000	86
Eslovènia	249	4.000	216
República Txeca	2.659	50.000	481
Total, incloent-hi tots els països	>28.000	1.080.769	205

Font: Von Arnim, dins Ottens, Olschok, Landrock, 1999, pàg. 89.

c) Comparació dels països, depenent de si han promulgat lleis de control específiques sobre les empreses, els empleats i les tecnologies de seguretat privada (televigilància i videovigilància), o si s'accontenten amb l'establiment de normes professionals generals relatives al dret laboral o a la formació professional com en qualsevol altre sector de l'activitat econòmica (taula 8, 1999).

Taula 8. Legislació		
	Companyia de seguretat privada: lleï particular	Companyia de seguretat privada: normes generals
Nord d'Europa		
Alemanya	-	+
Àustria	-	+
Bèlgica	+	+
Dinamarca	+	-
Finlàndia	+	-
França	+	-
Islàndia	+	-
Irlanda	-	-
Luxemburg	+	-
Noruega	+	-
Països Baixos	+	+
Regne Unit	-	-
Suècia	+	+
Suïssa	Companyies de seguretat i instal·ladors de sistemes d'alarma en dotze cantons sobre vint-i-quatre	Tots els altres camps
Sud d'Europa		
Espanya	+	-
Grècia	+	-
Itàlia	+	-
Portugal	+	-
Turquia	+	-
Europa central i oriental		
Hongria	1998	+
Lituània	1993	-
Polònia	1998	-
Romania	-	+
Eslovàquia	1917	+
Eslovènia	1994	-
República Txeca	Previst	-
Font: von Arnim. A: Ottens, Olschok, Landrock, 1999, pàg. 86.		

4. ARRENCADA DEL SECTOR PRIVAT I HISTÒRIA DEL MARC LEGAL A FRANÇA

L'expansió del sector de la seguretat privada a França s'ha d'emmarcar dins d'un moviment que inclou simultàniament tres fenòmens importants:

a) una crisi d'eficàcia en la regulació clàssica de la justícia pel que fa a la repressió dels atemptats contra la propietat, malgrat que s'hagin provat diversos remeis en el si de les administracions tradicionals per a afrontar aquest problema, que potser encara no ens hem ocupat d'avaluar correctament;

b) els bloqueigs sociohistòrics propis de la política francesa, incapaç de regular els desordres i la violència urbana mitjançant accions d'aproximació, tot i la voluntat posada per polítics públics nomenats amb aquesta finalitat des de fa deu anys;

c) una pressió eficaç per part dels professionals de la seguretat amb l'objectiu de transmetre la idea que els seus agents són professionals i companys naturals de la policia pública en la prevenció del sentiment d'inseguretat.

4.1 La justícia i la policia no estan soles en la lluita contra la petita delinqüència

Constatem que la lluita contra la inseguretat que engendren pèrdues (robatoris, assalts) i contra els actes incívics (o petits actes de delinqüència que deterioren la unió social) ha esdevingut una prioritat política de gran importància en la nostra societat. Però, si existeix una preocupació política de primer grau, això es deu en part al fet que les agències de regulació públiques tradicionals es troben immerses en una crisi duradora de legitimitat: no aconsegueixen respondre d'una manera satisfactòria al nombre creixent de denúncies en aquest sentit. Per exemple, el nombre de denúncies per robatori i violació de domicili s'ha multiplicat per sis en trenta anys, mentre que, durant el mateix període de temps, la taxa d'esclarament d'aquests fets mitjançant l'arrest dels seus autors ha disminuït en valor relatiu. D'aquest fet es generen dos fenòmens concomitants:

a) Un creixement i una tendència de la indústria de la seguretat a centrar-se en la prevenció de la delinqüència, amb un nou auge, com a base teòrica legitimadora, de la criminologia anomenada de la prevenció situacional (Clarke, 1993). Aquesta criminologia encara no ha aconseguit separar-se dels seus aduldors (que es feliciten de l'aptitud de la seguretat privada per a fer fracassar el crim mitjançant la interrupció del pas a l'acció del delinqüent calculant els costos i els beneficis de l'assumpció del risc de cara a un objectiu ambicionat, però avui més ben protegit) ni dels seus crítics (que no veuen en aquestes tècniques de seguretat privada més que una de les seves conseqüències més espectaculars: el desplaçament de la delinqüència cap als objectius més vulnerables, dit en altres paraules, les poblacions anomenades de risc, els grups pobres i empobrits de la societat, que no se sap si són «víctimes» de l'abandó de l'Estat i de brutalitats comeses per aquells que els acovardeixen o, d'una manera més general, les «noves classes perilloses» de la darrera del segle xx, que cal vigilar o reprimir). Sigui com vulgui, la indústria de la seguretat privada es presenta com una resposta avantatjosa al dèficit de solucions vinculades a la sobrecàrrega de demandes adreçades a la justícia. Evita virtualment a les víctimes haver d'acudir-hi directament i, tractant-se de particulars assegurats, permet als asseguradors

exercir pressió per tal que es protegeixin d'una manera més eficaç sense haver d'esperar una suposada protecció dels seus béns per part de l'Estat. Es podria parlar, a propòsit d'aquesta tendència de fons, d'un diàleg que s'estableix entre les víctimes potencials, les asseguradores i la indústria de la protecció de la propietat, del qual resten virtualment excloses la policia i la justícia. Però la situació no és tan senzilla.

Perquè també assistim a un desenvolupament molt important de les justícies informals, ja que la necessitat de justícia i de reparació està molt arrelada en la nostra societat, en la qual també es desacrediten els actes de defensa pròpia individual. La «legítima defensa» és a França una noció extremament rigorosa i rebuda pels magistrats amb la màxima reserva. Aquestes justícies informals no són justícies privades espontànies. Són alternatives a un formalisme procedimental lent i feixuc, cada vegada menys adaptat a la demanda popular de justícia, segons un moviment que la mateixa institució intenta canalitzar, si més no a França (per exemple, presons judicials, mediació social, treballs d'interès general).³

b) Pel que fa a la policia, independentment de les temptatives dutes a terme des de fa deu anys de posar els agents públics de policia «sobre el terreny», com a policies de barri propers a la població temerosa de les perifèries urbanes insegures, cal constatar que els resultats d'aquesta política (anomenada al Regne Unit *community policing*) són decebedors, malgrat l'innegable reforç de mitjans, les reformes de les estructures territorials i el gir donat a les estratègies operacionals. Monjardet (1996) ha estudiat en profunditat les tres causes principals del bloqueig. Aquest s'explica, en principi, per raons de tipus històric: en trencar tots els lligams existents entre la policia i el poble, el procés de control estatal de la policia armada en 1941 eliminà tots els ressorts de la seva eficàcia en les zones urbanes. També es deu a raons de cultura professional: realment, no hi ha gratificacions positives per a la policia a canvi d'aconseguir la tranquil·litat pública, en l'àmbit de la prevenció de proximitat, com existeix en la policia judicial mitjançant un enfocament en l'arrest proactiu del delinqüent. Finalment, per raons d'organització: no és possible per a la policia renunciar al monopoli de l'autodeterminació de les seves funcions, deixant que li sigui imposada una distinció massa precisa entre la gestió de la delinqüència i la gestió dels actes incívics que podrien recaure sota la influència de cossos de control diferents.

4.2 El paper del grup de pressió privat en el reconeixement del paper dels agents privats

Des de fa quinze anys, hem assistit al desenvolupament, en el si dels sindicats patronals de les empreses de seguretat, d'una lògica d'acció fonamentada en l'ètica professional de les missions de prevenció i de protecció, i a l'evocació, cada vegada amb més freqüència, de la qüestió de la professionalització dels agents.

3. Wyvekens, 1997; Faget, 1997.

En el procés de concentració econòmica d'un sector molt fragmentat i proteïc al principi —un procés vinculat a l'obertura europea i a la globalització de l'economia—, la racionalització de les accions de màrqueting entre la fracció més poderosa de les empreses de seguretat passa per la necessitat de concedir més credibilitat a aquestes empreses. Un membre francès d'un grup de pressió, representat per un antic funcionari de l'ordre públic que es va passar a les files del sector privat, ha contribuït vivament, per mitjà del seu diàleg amb els poders públics, a canviar la imatge distintiva del sector privat, molt negativa al començament.

Es tractava de desmarcar-lo de pràctiques vergonyoses, de mercats dubtosos acceptats per artesans o petites empreses en pitjor situació, en els marges de la legalitat, clandestins o mafiosos... En proveir-se d'un codi deontològic inspirat en els estatuts de l'Associació d'Indústries de la Seguretat anglesa, la Federació Francesa d'Organismes de Prevenció i de Vigilància (FFOPS) en els anys vuitanta i després la seva successora, la Unió Federal d'Indústries de Vigilància i de Seguretat (UFISS) en els anys noranta, s'esforçaren a valorar la seva legalitat. El sanejament del sector va constituir ben aviat un problema de credibilitat important, no solament pels seus clients, sinó sobretot per la política pública. En efecte, les empreses de seguretat es van veure impedides a França durant molt de temps per un clima d'hostilitat procedent dels sindicats de personal de policia uniformat, que acceptaven de mal grat «compartir» allò que ells consideraven un monopoli intangible: l'oferta de seguretat de persones i béns. Així, el sector privat ha necessitat molt de temps per a aconseguir que s'admetés que els agents privats de vigilància i de seguretat no exercien les seves activitats en competència deslleial i, sobretot, que no intervenien en l'àmbit públic. La gran hostilitat va minvar una mica d'ençà que els poders públics fixaren progressivament noves regles de joc per la via reglamentària i els francesos s'habituen a veure agents privats de tota mena instal·lats en el paisatge de certs territoris.

4.3 Etapes de la legalització de la seguretat privada a França

Al començament de la dècada dels anys vuitanta va ser quan els poders públics s'adonaren que calia delimitar clarament allò que era econòmicament viable d'allò que no ho era en el món de la seguretat privada. Aquest fet va restar en l'últim pla d'una qüestió política molt més simbòlica, a saber, la naturalesa moral (legítima) o immoral (il·legítima) de les pràctiques de seguretat privada. A conseqüència d'això, la legalització d'un nombre sempre en augment d'activitats de seguretat privada va esdevenir una pràctica d'inclusió en l'agenda sense un debat públic real, de manera que, de llavors ençà, tota la història del creixement de la seguretat privada com una activitat econòmica vinculada a la prevenció de riscos, desordres i delinqüència es pot rellegir de la manera següent: una temptativa per part de l'Estat —que claudica en l'assignació de recursos de protecció a la societat i a les víctimes organitzades de la «propietat privada de massa» (Shearing, Stenning, 1981)— de ser l'organitzador, com a tercer actor, dels controls de proximitat plurals, per bé que no està a les seves mans el control real del conjunt dels

mecanismes. Resumim a continuació les tres grans fases a què hem assistit en aquests darrers vint anys.

4.3.1 Dels anys setanta a principi dels anys vuitanta: domina el recel

Per als poders públics (els membres del nou govern socialista, molt crítics quan es trobaven a l'oposició abans de 1981, reben una dosi de realitat), els transportadors de fons, els vigilants de seguretat i els guardaespalles privats han esdevingut un «mal necessari». Aquests agents s'impliquen en moviments socials (esquirols), milícies patronals; es consideren perillosos; cal sanejar i codificar les pràctiques, a falta de no poder impedir-les completament. La llei fundadora de 1983 instaura aleshores un munt de prohibicions d'actuació i les castiga penalment. Els decrets d'aplicació apareixen tres anys més tard i la posada en pràctica de l'operació de sanejament per part dels prefectes que concedeixen les autoritzacions a les empreses i als agents comença en 1987. S'elimina entre el 3 % i el 8 % dels agents, d'acord amb el seu historial d'antecedents penals, segons les prefectures. Però, durant aquest període, els poders públics admeten que el sector privat intenta millorar les condicions de treball dels seus empleats. Per tal de sortir de l'infradret social que els regia, els professionals s'impliquen cada vegada més per la via convencional. En 1985, se signa una primera convenció col·lectiva d'agents de vigilància i de seguretat; en 1986, es crea un certificat d'aptitud professional i, entre 1987 i 1991, se signen diferents acords sobre la formació i la revaloració dels salaris baixos.

4.3.2 A final dels anys vuitanta i començament dels noranta

S'observa un gir en la concepció dels poders públics pel que fa al sector privat. Cal fer notar, en primer lloc, un increment espectacular en termes de facturació de les empreses de vigilància a distància, vinculat a la necessitat de vigilar els llocs privats oberts al públic amenaçats per atemptats terroristes. Però, alhora que l'economia entra en recessió, s'observa que moltes de les empreses de seguretat, contràriament, guanyen importants parts del mercat; l'oferta i la demanda de seguretat es condicionen mútuament durant les fases de cristallització de les inquietuds amb vista al futur. Res no fa pensar necessàriament que l'expansió de les empreses de televigilància sigui de naturalesa «iatrògena» —com certs criminòlegs radicals afirmen (McMahon, 1995)—, la qual cosa significaria que les agències de seguretat s'alimenten de i alimentarien elles mateixes la inseguretat de l'entorn. A partir de 1993, s'observa el declivi dels mercats de seguretat, mentre que «la inseguretat» no disminueix en la mateixa proporció. Durant aquest temps, la jurisprudència civil resol litigis cada vegada més nombrosos entre clients (assegurats) i prestataris de serveis. Les nocions d'obligació d'assessorament dels instal·ladors d'alarmes, per exemple, o les obligacions de mitjà o de resultat triomfen, com a prova que existeix un veritable debat entorn de les responsabilitats subjacents en el contracte de servei. Hom es pregunta, per exemple, si, en el cas en què es cometi un robatori amb violació de domicili mentre existeix un contracte de seguretat signat per a impedir-ho, es té dret a tornar-se contra l'empresa

que presta aquests serveis i com es pot justificar. En conseqüència, va sorgir una gran necessitat judicial de regular, fora de la fixació de les regles del joc per part de l'Estat, la naturalesa exacta de les prestacions de serveis per part de les empreses de seguretat. En 1991, va culminar un conflicte entre la policia pública i els televigilants amb relació a la gestió d'alarmes anomenades intempestives (falses alarmes) per a assegurar-se'n de l'origen exacte (avaria o mala intenció) en el lloc on aquestes alarmes van saltar. Les normes reguladores es van dictar a favor dels interessos de la policia (des de llavors, el deure de «resoldre el dubte» recau sobre el televigilant, la falta del qual és sancionada amb una multa). A més llarg termini, la validesa de la funció de primera alerta dels televigilants privats els ha fet adquirir progressivament una legitimitat més gran. Les prescripcions de la normativa reforcen els televigilants dotats de tecnologia més fiable i que actuen en detriment dels televigilants més febles econòmicament i menys fiables tècnica-

4.3.3 La Llei francesa de programació de 21 de gener de 1994 (LOPS)

Des que es va aprovar, hem entrat en un període en què els poders públics admeten obertament la seva *confiança* en el sector privat: reconeixen que certes funcions de seguretat privada contribueixen a la *coproducció de la seguretat col·lectiva*. Ja no es prohibeix al sector privat fer tal cosa o tal altra, a diferència de la Llei de 1983. Al contrari, els poders públics intenten organitzar la col·laboració entre la policia pública i el sector privat per tal de maximitzar la prevenció de la inseguretat en tres direccions: les tècniques de videovigilància en els espais públics i els espais privats oberts al públic; l'experiència en seguretat («la investigació preliminar de seguretat pública» es concep com una obligació preliminar de tot nou pla de construcció o d'«hàbitat col·lectiu», la qual cosa contribueix a accelerar la marxa de l'expert en riscos); i en l'àmbit de la vigilància i de la seguretat dels immobles privats amb caràcter d'arrendament. En 1997, uns nous decrets demostren que, des de llavors, els poders públics obliguen un nombre cada vegada més gran de professionals especialment exposats a riscos de delinqüència a protegir-se per mitjà de guardaespalles o de vigilància a distància: banquers, joiers, farmacèutics, comerciants i propietaris de garatges i pàrquings privats.

5. PERSPECTIVES TEÒRIQUES I PRÀCTIQUES

Les dècades dels anys vuitanta i noranta han conegut, tant a França com a la resta d'Europa, una forma de revolució silenciosa en la manera de gestionar la protecció de persones i de propietats amb l'aparició del mercat de la protecció i de la seguretat i del llenguatge de l'oferta i la demanda. Llevat de l'any 1983, no hi ha hagut a França cap debat públic sobre el «vincl» problemàtic entre el creixement dels crims i els delictes i el creixement de la seguretat privada, mentre que el tema del sentiment d'inseguretat està polititzat a França des de 1977 i han sorgit diverses respostes públiques de naturalesa tècnica durant vint anys. No hi ha

hagut mai un debat públic real sobre la necessitat de coordinar les actuacions dels agents públics i privats a partir dels seus territoris o espais d'intervenció respectius, és a dir, els espais «públics» o «privats oberts al públic» (mixtos).

És, potser, una particularitat francesa: només la qüestió de l'estatut i dels poders de la policia municipal (pública) satura els debats actuals. L'aposta més important és emmarcar l'acció de l'Estat central en contraposició amb el poder local en la promoció de la seguretat quotidiana proporcionada per la policia municipal (Ferret, 1998). Així, la sociologia política que s'ocupa de descriure les evolucions a llarg termini ha assistit a l'aparició de dos fenòmens concomitants en l'àmbit del sistema penal francès i que exposo tot seguit.

a) Hem presenciat l'aparició de formes limitades de privatització en sentit estricte: tant en la política de gestió dels establiments penitenciaris com en la d'ajut a les víctimes d'infraccions penals o en la del treball sociojudicial, les modalitats de gestió privada delegades han guanyat terreny. En matèria de protecció de propietats, substituint les companyies asseguradores, són certament els poders públics els que estableixen sempre les regles del joc, però el fet que obliguin obertament els objectius considerats vulnerables al crim (com ara els banquers, els joiers, els comerciants, els propietaris de garatges, etc.) a protegir-se demostra que fan de la necessitat una virtut. Si la vitalitat del mercat de la protecció depèn de les estratègies de les companyies asseguradores per a convèncer els assegurats que es protegeixin millor, els poders públics els relleven en aquest sentit avui en dia: no ens trobem en l'àmbit de la simple invitació, sinó de l'obligació.

b) Hem comprovat que els poders locals recorren cada vegada amb més assiduïtat als mitjans de la seguretat privada (Rochette, Marchandet, 1998). Les tecnologies de televigilància i de videovigilància són emprades, en efecte, cada vegada amb més freqüència, pels poders locals per a protegir els edificis públics; els alcaldes de les grans aglomeracions urbanes, que saben quins són els barris més problemàtics, aprenen a dirigir l'actuació de la seva policia municipal amb altres gestors com els arrendadors socials, els establiments escolars o les companyies de transport públic. Obligats per les circumstàncies, els poders centrals i locals, com també les organitzacions públiques, es veuen forçats a cooperar avui en dia en una redefinició incessant de les tasques respectives de la policia de l'Estat i la policia municipal, tenint en compte dos fenòmens d'una magnitud inèdita: cada vegada més sovint, cal arribar a un compromís amb els recursos creixents del mercat (en homes i equipaments) per a protegir la propietat pública i privada. Tots els elegits saben, des d'aquest moment, que cal valorar la funció dels «policies de barri» per a tranquil·litzar els sectors més temerosos de la població. Però ja no ens trobem en una fase històrica en què la seguretat era una qüestió simplement polititzada. Actualment tant la dreta com l'esquerra estan d'acord que cal passar a una nova etapa, la de l'avaluació de l'eficàcia de les polítiques de seguretat.

Les respostes a les demandes de seguretat es redefeixen cada vegada més obertament a França, en una negociació permanent entre el centre i la perifèria. Els recursos privats del mercat no destronen els de l'Estat, com pretenen fer veure

aquells que evoquen el declivi del control públic en el segle XXI (Bayley, Shearing, 1996). Tots dos coexisteixen i, a conseqüència d'aquesta coexistència, tendeix a redefinir-se mitjançant tècniques d'actors privats amb finalitats d'actuació dissociades de les finalitats públiques d'interès general.

Reforçats per l'examen detallat de les experiències d'organitzar la seguretat de llocs privats oberts al públic en l'àmbit de la distribució a gran escala, per exemple (Ocqueteau, Pottier, 1995), sembla difícil de concloure pels eslògans, visió purament «ideologitzada» del paper de la seguretat privada reduït a la seva dimensió de «prevenció situacional» del delictes. Sembla més aviat que, avaluant els reptes que suposa per als poders públics l'expansió del sector privat de la seguretat, presenciem a França en menor mesura una privatització de certes tasques i funcions policials (la policia continua reivindicant-les) que una «centralització» mitjançant tècniques i procediments legalitzats dels recursos de protecció oferts pel sector comercial privat.

És probable que l'existència mateix d'aquests recursos en el paisatge de l'economia terciària constitueixi un nou desafiament per a l'Estat de dret i la forma republicana de la integració social, atès que la policia i la justícia es veuen obligades a arribar a un compromís amb aquesta nova dimensió d'una divisió del treball policial, en el seu component de seguretat, mentre que es continua reivindicant per a ella el monopoli de la protecció de persones i de béns. De moment, res no garanteix, contràriament al que voldrien els poders públics, que la «seguretat col·lectiva» se'n beneficiï i estigui més ben assegurada que abans. Perquè els interessos perseguits pels qui paguen directament la seguretat divergeixen en llurs tendències dels interessos d'aquells que la paguen sota la forma d'impostos per a fer funcionar una policia que actua teòricament en defensa «del bé comú» i no en benefici d'uns quants. Els poders públics han de gestionar la divergència objectiva entre els interessos dels «clients» i els dels «ciutadans», que no forçosament coincideixen, o, si més no, han de minimitzar aquesta divergència. En aquesta tasca, els ajudarà la visió optimista de certs criminòlegs que voldrien que les inversions dels rics beneficiessin tothom (Cusson, 1998, 214), de la qual cosa no estic gens convençut, ja que més aviat veiem que s'accentua l'abisme social entre rics i pobres, entre més ben protegits i més mal protegits. S'ha llançat la qüestió, tant a França com a la resta d'Europa, de determinar fins quan la lectura optimista pot mantenir el consens.

BIBLIOGRAFIA

- BAYLEY, D.H.; SHEARING, C.D. «The future of policing». *Law and Society Review* 30, 3, 1996, p. 585-606.
- CLARKE, R.V. «Situational crime prevention: its theoretical basis and practical scope». A: TONRY, M.; MORRIS, N. (ed.) *Crime and Justice*, 4, 1983, p. 225-256.
- CONSELL D'EUROPA «Privatització del control de la criminalidad, 27ª conferència de investigacions criminològiques». *Comitè europeu de problemes criminals*. Estrasburg, 1990.

- CUNNINGHAM, W.C.; STRAUCH, J.J.; METTER, C.W. VAN *Private security trends, 1970-2000, Hallcrest Report II*. Portland; Toronto: Butterworth-Heinemann, 1990.
- CUSSON, M. *Criminologie actuelle*. Paris: PUF, 1998.
- FAGET, J. *La médiation, essai de politique pénale*. Tolosa: Erès, 1997.
- FERRET, J. «Les polices municipales en France, une perspective socio-politique». *Déviance et Société*, 3, 1998, p. 263-288.
- HAAS, P. *Atlas européen en toute sécurité 1998*. Paris: ed. Technopresse, 1997.
- McMAHON, M. «La répression comme entreprise; quelques tendances récentes en matière de privatisation et de justice criminelle». *Déviance et Société*, 20, 2, 1995, p. 103-118.
- MIDOL, A. «Le recours à la technologie dans la sécurité privée». *Les Cahiers de la Sécurité Intérieure*, 21, 1995, p. 43-42.
- MONJARDET, D. *Ce que fait la police, sociologie de la force publique*. Paris: La Découverte, 1996.
- OCQUETEAU, F. «Legitimation of the private security sector in France». *European Journal on criminal policy and research*, 1, 4, 1993, p. 108-122.
- OCQUETEAU, F. «État, compagnies d'assurances et marché de la protection des biens». *Déviance et Société*, 19, 2, 1995, p. 151-158.
- OCQUETEAU, F. *Les défis de la sécurité privée, protection et surveillance dans la France d'aujourd'hui*. Paris: l'Hamartan, 1997.
- OCQUETEAU, F. «Die private Sicherheit in Frankreich». A: OTTENS, R.W.; OLSCHOK, H.; LANDROCK, S. *Recht und Organisation privater Sicherheitsdienste in Europa*. Stuttgart: R. Boorberg Verlag, 1999, p. 217-247.
- OCQUETEAU, F.; POTTIER, M.L. *Vigilance et sécurité dans les grandes surfaces*. Paris: IHESI; l'Harmattan, 1995.
- OTTENS, R.W.; OLSCHOK, H.; LANDROCK, S. *Recht und Organisation privater Sicherheitsdienste in Europa*. Stuttgart: R. Boorberg Verlag, 1999.
- ROCHETTE, B.; MARCHANDET, E. «Vidéosurveillance et télésurveillance, médiations techniques et médiations politiques». A: ANSIDEI, M.; DUBOIS, D.; FLEURY, D.; MUNIER, B. *Les risques urbains, acteurs, systèmes de prévention*. Paris: Anthropos, 1998, p. 185-206.
- SAVAS, E.S. *Privatizing the public sector*. Chatham, Nova Jersey, 1982.
- SHEARING, C.D.; STENNING, P.C. *Private security and private justice: the challenge of the 80'*. Montreal: Institute for research on public policy, 1981.
- SHEARING, C.D.; STENNING, P.C. *Private policing*. Newbuty Park: Sage, 1987.
- SOUTH, N. *Policing for profit*. Londres: Sage, 1987.
- WAARD, J.J. DE; HOEK, J. VAN DER *Sécurité privée, importance du secteur, législation et réglementation aux Pays-Bas et en Europe*. La Haia: Ministeri de Justicia, 1991.
- WILLIAMSON *Les institutions de l'économie*. Paris: Interéditions, 1994 (1a ed., 1985).
- WYVEKENS, A. *L'insertion locale de la justice pénale*. Paris: l'Harmattan, 1997.